

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2023 metai

2

LI

Vilnius 2023

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEARBOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2023

2

Vilnius 2023

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2023

2

Vilnius 2023

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-22-32

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE
EBSCO Publishing, Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai)
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:
<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2023
© Straipsnių autoriai, 2023

STRAIPSNIAI

ANDREJ RYČKOV

Lietuvos istorijos institutas

MARTYNAS JAKULIS

Vilniaus universitetas

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES IŽDO ARCHYVAS IR VILNIAUS SOCIOTOPOGRAFIJA 1566 M.*

ANOTACIJA. Straipsnyje analizuojamas ir publikuojamas XVII a. penkto dešimtmečio išrašas iš Vilniaus Žemutinės pilies išdo archyvo. Atliktas tyrimas pateikia naujų duomenų apie dalies Vilniaus miesto ir jo Antakalnio priemiesčio sociotopografiją 1566 m., išdo archyvo sudėtį ir kai kurių dokumentų likimą po to, kai 1655 m. Rusijos caro pajėgoms užgrobus Vilnių, išdo archyvą nusiaubė gaisras.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Vilniaus pilies išdas, pagalvės mokestis, 1566 m., Vilnius, Antakalnis, Goštautai.

ABSTRACT. The paper focuses on an extract from the treasury archive of Vilnius Lower Castle from the 1640s. The research provides new data on the sociotopography of a part of the city of Vilnius and the suburb of Antakalnis (*Antokol*) in 1566 and reveals the fate of some documents kept in the treasury archive after 1655, when the Russian army occupied Vilnius and a fire ravaged the archive. The extract, which is published for the first time in this article, is included in the appendix.

KEYWORDS: the treasury of the Vilnius Lower Castle; poll tax; 1566; Vilnius; Antakalnis; Goštautas family.

* Už konsultacijas rengiant straipsnį ir šaltinio publikaciją dėkojame dr. Oksanai Valionienei.

2023 m. sausio 25 d. sukako 700 metų nuo pirmojo Vilniaus miesto paminėjimo. Nepaisant to, mūsų dienas pasiekę istoriniai šaltiniai apie miestą ir jo gyventojus iki XVII a. ketvirto dešimtmečio vidurio yra sporadiški¹. Tokia situacija susiklostė dėl Vilniaus gaisrų. Ypač – dėl kilusio 1655 m. rugpjūčio 8 d., kai Rusijos caro pajėgos užgrobė ir nusiaubė miestą. Tuomet gaisro liepsnos pasiglemžė daugelį valstybinių, bažnytinių ir Vilniaus savivaldos institucijų archyvų². Todėl nenuostabu, kad išlikusių kompleksinių šaltinių atradimo, publikavimo ir tyrimų svarbą pabrėžia mokslininkai, besidomintys ankstyvąja (1387–1636) Vilniaus istorija, nes tokie šaltiniai atveria demografinių, socioekonominių ir sociotopografinių tyrimų galimybes³.

Vienas ankstyviausių šių grupę reprezentuojančių šaltinių – pagalvės mokesčio, rinkto 1566 m. Vilniuje, registras. Jo originalas turbūt pražuvo jau minėto gaisro metu kartu su kitais dokumentais, saugotais Vilniaus pilies izde⁴. Nepaisant to, šis šaltinis yra pakliuvęs į mokslininkų akiratį: iki šiol buvo žinomi du nedideli jo nuorašų fragmentai, kurie apėmė Vilniaus miesto jurisdikai priklausiusius, bet už miesto sienų esančius namus bei dvarus Rūdninkų (Šv. Stepono) ir Lukiškių priemiesčiuose⁵. Ieškant Goštautų archyvo dokumentų Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje, Vilniaus kapitulos fonde aptiktas dar vienas nedatuotas sąrašo fragmentas⁶.

¹ Ankstyviausias išlikęs 1636 m. Vilniaus miesto ir namų surašymas apėmė beveik visą miesto erdvę gyvenibinės sienos ribose: M. Paknys, *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*, Vilnius, 2006; plačiau apie Vilniaus sociotopografinę raidą iki 1636 m. žr.: M. Klovas, E. Meilus, A. K. Urmański, O. Valionienė, *Vilniaus sociotopografijos metmenys XIV–XVIII a.*, Vilnius, 2021, p. 25–40.

² [V. Raudeliūnas, A. Baliulis], Įvadas, *Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimai 1583–1655*, par. V. Raudeliūnas, A. Baliulis, Vilnius, 1989, p. 22; W. Semkowicz, Wstęp, *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, t. 1: (1387–1507), wyd. W. Semkowicz, J. Fijałek, Kraków, [1932–1948–], 1994, s. XIV–XVII; A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702)*, Vilnius, 2002, p. 28–29; [E. Meilus], Įvadas, *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, t. 1: 1657–1662 m. *Vilniaus miesto tarybos knyga*, sud. E. Meilus, par. M. Čiurinskas, A. Kaminskas, E. Meilus, Vilnius, 2011, p. 11; D. Antanavičius, Nežinomas 1641 m. Lietuvos Metrikos knygų sąrašas, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 7, sud. A. Dubonis, Vilnius, 2021, p. 120.

³ M. Klovas, E. Meilus, A. K. Urmański, O. Valionienė, *Vilniaus sociotopografijos...*, p. 9–23. Taip pat žr. Raimondos Ragauskienės tyrimą apie Vilniaus miestiečių ir miesto svečių gyvenimą XVI a. šeštą–septintą dešimtmečiais, paremtą dviem Vilniaus vaivados vietininko Stanislovo Hamšėjaus teismo knygomis, apimančiomis 1559–1564 m. laikotarpį: R. Ragauskienė, *Vilniaus „aukso amžius“. Miesto gyventojai ir svečiai XVI a. 6–7-ajame deš. (Vilniaus vietininko teismo knygų duomenimis)*, Vilnius, 2021, p. 9–13.

⁴ M. Klovas, E. Meilus, Vilniaus magistratui pavaldžių vakarinių priemiesčių ir palivarkų 1566 m. pagalvės ir 1596 m. nekilnojamojo turto laikytojų mokesčių mokėtojų sąrašai, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2015/1, 2016, p. 167.

⁵ Ten pat, p. 165–185; M. Klovas, E. Meilus, A. K. Urmański, O. Valionienė, *Vilniaus sociotopografijos...*, p. 32–35.

⁶ Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (toliau – LNB RKRS), Vilniaus kapitula F190, b. 2004, l. 1–2v.

Kartu su dar devynių dokumentų anotacijomis jis buvo surašytas juodu rašalu lenkų kalba dviejuose 33,8x21 cm formato lapuose. Šis rankraštis publikuojamas straipsnio priede.

Dabartinė rankraščio saugojimo vieta, antraštė, dorsalinis įrašas ir vandenženklis atskleidžia jo atsiradimo aplinkybes bei padeda jį datuoti. Rankraštyje anotuoti Vilniaus pilies išde saugoti dokumentai, susiję su įvairiomis katalikų bažnyčiomis⁷. Jis turėjo būti panaudotas neįvardytame teismo procese kaip teisinis įrodymas (*dowody*)⁸. Būtent dėl tokių pačių aplinkybių mus pasiekė istoriografijoje jau žinomi kiti du 1566 m. Vilniuje rinkto pagalvės mokesčio registro fragmentai. Jie išliko kaip dalis 1646 m. Vilniaus magistrato ir jėzuitų bylos dokumentų dėl valdų Lukiškėse⁹. Rankraščio vandenženklis labai artimas Edmundo Laucevičiaus kataloge pažymėtam numeriu 4083 (žuvis)¹⁰. Toks popierius naudotas surašant 1643 m. dokumentą Kaune¹¹. Lyginant šaltinio vandenženklį su E. Laucevičiaus atlase pavaizduotu, matomi tik nedideli skirtumai. Vielutė, kuri „laikė“ žuvies akį, yra šiek tiek ilgesnė ir išlenkta ne į dešinę, bet į kairę. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotojai, sudarę Vilniaus kapitulos fondo aprašą, klaidingai datavo rankraštį, priskirdami jį XVIII a. Atsižvelgiant į prieš tai aptartas aplinkybes ir rankraščio saugojimo vietą, rankraštis turėjo būti surašytas Vilniaus katedros kapitulos iniciatyva XVII a. penktame dešimtmetyje, tuo metu aktyviai ieškant ir kopijuojant dokumentus, kurie buvo susiję su Vilniaus vyskupija ir katedros kapitula¹².

Publikuojamame pagalvės mokesčio sąrašo fragmente paminėti skirtingoms jurisdikcijoms (katedros kapitulos, miesto, pilies, vyskupo, Šv. Marijos Magdalenos špitolės, pono Jasinskio¹³, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) kanclerio) priklausę 28 pastatai miesto gynybinės sienos ribose ir maždaug 63 Antakalnyje tuose pastatuose gyvenę asmenys arba tų pastatų savininkai. Didžioji dalis pastatų šaltinyje vadinami tiesiog namais (*dom*), tačiau yra dvi išimtys. Miesto sienos ribose minimas *karališkasis* malūnas (*Dom młyna krolewskiego*), o Antakalnyje – *karališkoji* plytinė (*Plitnica Jego Krolewskiej Miłości*)¹⁴.

⁷ Žr. Priedą, [Dorsalinis įrašas:]: *Ekstrakt [z] zamku wilenskiego. Registr z pisania rożnych dokumentow rożnym kosciolom służących etc.*

⁸ *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, вып. 8, Мінск, 1987, с. 177–178.

⁹ M. K l o v a s, E. M e i l u s, min. veik., p. 165.

¹⁰ E. L a u c e v i č i u s, *Popierius Lietuvoje, XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius, 1967, p. 541.

¹¹ Ten pat, p. 230.

¹² Plačiau apie šį procesą ir jo priežastis: W. S e m k o w i c z, Wstęp, s. XIV–XVII, XXX, XXXII–XXXXVII.

¹³ Lietuviakalbėje istoriografijoje įsigalėjusi tokia šios pavardės rašyba, nors Jašinskis būtų fonetiškai taisyklingesnė. Plačiau žr. 73, 82 ir 83 išnašą.

¹⁴ Plačiau žr. 71 ir 78 išnašas.

Antraštė, nusakanti mieste esančių pastatų buvimo vietą – *ulica od cerkwi Precy-skienskiej*, – šiek tiek klaidinanti. Regis, sąrašė išvardyti pastatai nebuvo sutelkti vienoje istorinėje gatvėje, prasidedančioje ties Vilniaus Dievo Motinos Ėmimo į Dangų soboru. Bent patikimų istorinių arba archeologinių duomenų apie tokios gatvės buvimą kol kas nėra¹⁵. Sugretinus fragmentą su kitais žinomais šaltiniais, galima manyti, kad turimas galvoje Vilniaus miesto kvartalas, išsidėstęs tarp Vilniaus Dievo Motinos Ėmimo į Danguų soboro ir Vilniaus Žemutinės pilies¹⁶. Šią miesto dalį dabar įrėmintų Pilies, Skapo, Universiteto, B. Radvilaitės, Šiltadaržio, Bernardinų, Volano ir Literatų gatvės. Kita vertus, namai Antakalnio priemiestyje buvo susikongravę vienoje gatvėje (*po obudwa stronach*). Tuo metu Antakalnis buvo išsidėstęs gerokai arčiau Vilniaus pilies teritorijos. Jo ribas brėžė natūralūs gamtiniai objektai – Vilnios ir Neries upių vagos bei dabartinio Kalnų parko teritorija. Antakalnis prasidėjo ties Trijų Kryžių kalno papėde, priešais Vilnelės upę, šiek tiek į pietryčius nuo dabartinės Nyderlandų karalystės ambasados pastato (B. Radvilaitės g. 12)¹⁷. Iš čia gatvė, šalia kurios buvo pastatyti namai, vedė Vilnelės pakrante iki santakos su Nerimi, o nuo ten – Neries pakrante šiaurės rytų kryptimi¹⁸. Sunku pasakyti, kiek toli kitas Antakalnio galas buvo nutolęs nuo miesto XVI a. viduryje. Archeologinių tyrimų duomenys rodo, kad Sapiegų rūmų (L. Sapiegos g. 13) teritorijoje nenustatytoje vietoje būta mūrinio pastato, datuojamo XV–XVI a., kurio plytos panaudotos XVII a. rūmų statybai¹⁹. Taigi pagalvės mokesčio sąrašė minimi 63 pastatai Antakalnyje galėjo būti išsidėstę bent 2–3 km ruože.

Nesame visiškai tikri, ar 1566 m. pagalvės mokesčio registro nuoraše perrašyti tik dokumento fragmentai ar ištisos dvi jo dalys. Pastaroji hipotezė yra labiau tikėtina. Aki-vaizdu, kad Antakalnio kontekste tikrai praleista dalis sąrašo duomenų, kurie nebuvo aktualūs perrašinėtojui. Apie praleistus pastatus užsimenama, nurodant jų skaičių, o kartais – teisinį jų pavaldumą (pvz.: *Domow dziewięć zamkowych minąc. <...> Minąwszy trzy domy*. etc.).

Registre, kuriame buvo surašytas tarp miesto sienų buvęs kvartalas, tokių komentarų nėra, o tai, tikėtina, liudija nuorašo vientisumą. Nuorašo dalį esant vientisą patvirtintų ir tai, kad jame paminėti ne tik Vilniaus kapitulai priklausiusių namų gyventojai – miesto amatininkai (siuvėjas, kailiadirbiai, barzdaskutys, šikšnius) arba šioje miesto dalyje

¹⁵ O. Valionienė, *Viduramžių Vilnius. Erdvės evoliucija (XIII a. vidurys – XVI a. pirmas ketvirtis)*, Vilnius, 2019, p. 93–102, 173–178, 295.

¹⁶ Plačiau žr. 56–72 išnašas imtinai.

¹⁷ Plačiau žr. 73 išnašą; apie šios vietos kraštovaizdį ir jo pokyčius, įvykusius XIX–XX a., plačiau: S. Sarcevičius, O. Valionienė, Kreivosios pilies pirminio reljefo rekonstrukcija, S. Sarcevičius, O. Valionienė, V. Pugačiauskas, *Kreivoji pilis: tarpdisciplininių tyrimų atvejis*, Vilnius, 2016, p. 63–66.

¹⁸ O. Valionienė, *Viduramžių Vilnius*, p. 295.

¹⁹ R. Janonienė, E. Purlys, *Sapiegų rūmai Antakalnyje*, Vilnius, 2012, p. 21.

gyvenę dvasininkai (kanauninkai Izaijas ir Tomas Makoveckis, Nemenčinės klebonas Jokūbas Ožkovskis, galbūt Vilniaus katedros mansionarius Jonas Ganionzas). Nuoraše taip pat minimi kilmingieji, turėję nuosavybės šioje miesto dalyje. Apie jų namus Vilniuje duomenų ypač mažai²⁰. Todėl svarbu pažymėti, kad Jurgis Chodkevičius²¹, tuomet ėjęs raikytojo pareigas, valdė net du namus, o LDK arklidininkas Jarošas (Jeronimas) Koryckis²² ir pastalininkis Stanislovas Pacas²³ – po vieną. Be to, pastarasis valdė vieną namą Antakalnyje²⁴. Ne taip toli nuo jo, už *karališkosios* plytinės, namą valdė Palenkės vaivadaitis Stanislovas Narbutas²⁵. Gerai išlikę šaltiniai leidžia rekonstruoti sklypo, kuriame stovėjo šis namas, istoriją nuo XV a. pirmos pusės. Tuo metu šį sklypą valdė ir ten dirbo nežinomas čerpininkas, tiekęs čerpes Vilniaus pilims²⁶.

Savo ruožtu likusių devynių 1499–1568 m. dokumentų anotacijos nesuteikia beveik jokių papildomų duomenų apie Vilnių, jame gyvenusius asmenis arba apie paties miesto raidą²⁷. Anotacijose minimų vietovių geografija yra gerokai platesnė ir sutampa ne su miestu, bet su Vilniaus vyskupijos ribomis²⁸. Atliktas tyrimas atskleidė, kad jose minimos šalia Vilniaus esančios Purviškės ir Elniakampis (dab. Sudervės sen.), labiau į šiaurę nutolę Balninkai (dab. Molėtų r.), Rytų Lietuvoje esantys Kirtimai (dab. Lavoriškių sen.) ir Geležiai (dab. Dieveniškų sen.), dabartinės Baltarusijos teritorijoje – Tumilavičiai (dab. Vitebsko sritis) ir Ašmena. Taip pat keletas dabar jau išnykusių vietovių, kaip kad Trakų paviete buvęs Lošakovo dvaras ir Pukančiai / Puhančiai. Kita vertus, šios anotacijos teikia svarbių duomenų apie patį Vilniaus pilyje buvusį išdo archyvą ir jo sudėtį.

Regis, bent XVII a. viduryje išdo archyve saugotos seniausios originalios poreforminės Vilniaus pilies teismo knygos (*w grodzie wilenskim w starych księgach*)²⁹, kurių ankstyviausia dalis neišliko iki mūsų dienų. Jei šis spėjimas apie knygų saugojimo vietą yra teisingas, tada jis koreguoja Raimondos Ragauskienės hipotezę, kad 1611 m. seimo

²⁰ Žr. 3 iliustraciją. XVI–XVII a. didikų rezidencijos. M. Klovas, E. Meilus, A. K. Urmański, O. Valionienė, *Vilniaus sociotopografijos...*, p. 220.

²¹ Plačiau žr. 68 ir 72 išnašas.

²² Plačiau žr. 62 išnašą.

²³ Plačiau žr. 60 išnašą.

²⁴ Plačiau žr. 81 išnašą.

²⁵ Plačiau žr. 75 išnašą. Šis namas (*dom*) tuo pat metu surašytuose šaltiniuose taip pat buvo vadinamas sodyba (*nauj*) ir dvaru (*dvop*). Plačiau žr. 76 išnašą.

²⁶ Plačiau žr. 75 išnašą.

²⁷ Išimtimi galima būtų laikyti valdas Rokantiškėse (dabar Vilniaus miesto dalis, esanti į rytus nuo miesto centro), kurias išsikeitė Vilniaus vaivada ir LDK kancleris Albertas Goštautas iš Vilniaus Šv. Jono bažnyčios klebono Leonardo Rodiano. Plačiau žr. 52 išnašą.

²⁸ Plg.: D. Baronas, S. C. Rowell, *The Conversion of Lithuania: from Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*, Vilnius, 2015, p. 528–539.

²⁹ Plačiau žr. 87 išnašą.

sprendimu Vilniaus pilies (kaip ir žemės) teismo knygos buvo perkeltos į antrą pilies vartų bokšto aukštą, kuriame išbuvo iki XVIII a. pabaigos³⁰. Seimo sprendimas galėjo likti neįgyvendintas arba įgyvendinimas galėjo užtrukti, tačiau ne ilgiau, negu Maskvos caro pajėgos buvo okupavusios Vilnių. Per šią okupaciją pražuvo izde saugotos seniausios originalios Lietuvos Metrikos ir paties izdo knygos bei kiti originalūs dokumentai ar bent didžioji jų dalis³¹.

Artūras Dubonis, tyrinėjęs Lietuvos Metrikos knygų likimą po Abiejų Tautų Respublikos sunaikinimo, atkreipė dėmesį, kad dalis Vilniaus pilies izde saugotų originalių dokumentų, pakliuvusių į jį pagal *kaduko* teisę, išliko per XVII a. vidurio Maskvos okupacijos laikotarpį³². Šią išvalgą mokslininkas padarė palyginęs vadinamojo izde saugotų dokumentų inventoriaus (Lietuvos Metrikos knygos Nr. 1) duomenis su 1860 m. Igno Danilavičiaus išleista šaltinių publikacija ir aptikęs net tris tuos pačius dokumentus³³. Nustatėme, kad yra išlikę du iš šių trijų dokumentų, kurie dabar saugomi Varšuvoje ir Krokuvoje³⁴. Nėra aišku, ar mūsų dienas pasiekė trečiasis dokumentas, nes patikimi duomenys apie jį dingsta dar XIX a.³⁵, tačiau mums tai nėra taip svarbu. Daug svarbesnė yra dokumento nuorašą publikavusių Stanisława Kutrzebos ir Władysława Semkowicziaus pastaba, kad originalas buvo saugomas Radvilų archyve Nesvyžiuje³⁶. Nežinoma, kada ir kokiomis aplinkybėmis jis ten pateko, tačiau akivaizdu, kad Nesvyžiuje turėjo atsidurti

³⁰ R. Ragauskienė, Įvadas, *Lietuvos Metrika (1559–1562), 39-oji Teismų bylų knyga (Vilniaus vaivados vietininko Stanislovo Hamšėjaus teismo knyga)*, parengė R. Ragauskienė, Vilnius, 2021, p. IX.

³¹ D. Antanavičius, Iš Lietuvos Metrikos struktūros, tvarkymo ir kontrolės problemų, A. Dubonis, D. Antanavičius, R. Ragauskienė, R. Šmigelskytė-Stukienė, *Susigrąžinant praeitį: Lietuvos Metrikos istorija ir tyrimai*, Vilnius, 2016, p. 125, 141. 1641 m. visos kitos Lietuvos Metrikos knygos jau buvo saugomos Varšuvoje, tačiau nėra patikimų duomenų, kad ten būtų išvežtos ikireforminės Vilniaus pilies teismo knygos. D. Antanavičius, Nežinomas 1641 m. Lietuvos Metrikos knygų sąrašas, p. 119–120.

³² A. Dubonis, Svetimuose namuose, A. Dubonis, D. Antanavičius, R. Ragauskienė, R. Šmigelskytė-Stukienė, *Susigrąžinant praeitį: Lietuvos Metrikos istorija ir tyrimai*, p. 209.

³³ Plg.: *Lietuvos Metrika (1380–1584), 1-oji Užrašymų knyga*, (toliau – LM 1 Užk.), parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius, 1998, nr. 1, 2, 4; I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów papieskich, cesarskich, królewskich, książęcych; uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów*, (toliau – I. Daniłowicz, *Skarbiec*), t. 1, Wilno, 1860, nr. 534, 735, 552; Plačiau apie LM 1 Užk. kaip inventorinę izdo archyvo originalių dokumentų knygą: D. Antanavičius, Nežinomas 1641 m. Lietuvos Metrikos knygų sąrašas, p. 120–122.

³⁴ 1386 m., Pinsko kunigaikštis Vosylius prisiekia ištikimybę Lenkijos karaliui Jogailai, karalienei Jadvygai ir Lenkijos Karūnai, LM 1 Užk., nr. 1, p. 23 = I. Daniłowicz, *Skarbiec*, nr. 534, s. 263. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór Dokumentów Pergaminowych, 4438; 1388 m., kunigaikštis Kaributas prisiekia ištikimybę Lenkijos karaliui Jogailai, karalienei Jadvygai ir Lenkijos Karūnai, LM 1 Užk., nr. 4, p. 23 = I. Daniłowicz, *Skarbiec*, nr. 552, s. 271. Biblioteka XX. Czartoryskich, Perg. 208.

³⁵ 1401 m. Drucko kunigaikštis Simonas prisiekia po Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto mirties tarnauti Lenkijos karaliui Jogailai, LM 1 Užk., nr. 2, p. 23 = I. Daniłowicz, *Skarbiec*, nr. 735, s. 326.

³⁶ *Akta unji Polski z Litwą, 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków, 1932, nr. 40, s. 41–42.

jau po to, kai pabuvojo Vilniaus pilies išdo archyve, tačiau dar prieš tai, kai išdą pasiglemžė gaisro liepsnos.

Kol kas dar neatliktos Lietuvos Metrikos knygos Nr. 1 revizijos, tačiau tikėtina, kad iki mūsų dienų išliko daugiau dokumentų. Tai patvirtina atlikta publikuojamo rankraščio anotacijų analizė. Atrasti dar du išlikę dokumentai³⁷. Abu saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje dviejuose skirtinguose fonduose. Tik apie vieno iš jų archyvinę istoriją galime pasakyti ką nors konkrečiau³⁸. Matyt, prieš tai, kai Maskvos caro pajėgos okupavo Vilnių, šis dokumentas iš pilies išdo buvo paimtas vieno iš Vilniaus kapitulos narių. Vėliau jis pateko į kapitulos archyvą, kurio pagrindu apie 1879 m. Vilniaus viešojoje bibliotekoje buvo sudarytas fondas, dabar vadinamas Pergamentinių raštų rinkiniu (Bažnytiniai dokumentai) F3³⁹.

Pabaigai norėtume atkreipti dėmesį į vadinamosios Vilniaus pilies išdo inventorinės knygos sandaros klausimą. Manytume, kad joje surašyti ne visi originalūs dokumentai, XVI a. pabaigoje saugoti išde, bet tik jų dalis. Regis, būtent taip reiktų vertinti Dariaus Antanavičiaus 1641 m. Lietuvos Metrikos knygų sąrašo tyrimo duomenis⁴⁰, susijusius su minėtu inventoriumi. Šiame sąrašė Lietuvos Metrikos knyga Nr. 1 ne tik priskirta karalienės Bonos knygų grupei, bet ir nurodytos jos sudarymo aplinkybės: *Królowej Bony Rejestr abo księgi spisania listów od królowej jej mości wziętych na dobra Gasztołtowskie i inne spadkowe, bez roku i dnia*⁴¹. Todėl manytume, kad inventoriuje buvo surašyti tik dokumentai, grąžinti⁴² į išdą galbūt jau po karalienės Bonos mirties. Bent trys publikuojamo rankraščio dokumentų anotacijos patvirtina šią prielaidą⁴³. Dviejų dokumentų gavėjas buvo Albertas Goštautas⁴⁴. XVII a. penktame dešimtmetyje šie rankraščiai tikrai saugoti Vilniaus pilies išde, bet nebuvo įrašyti į vadinamąją inventorinę išdo knygą XVI a. pabaigoje.

Apibendrinant tyrimą verta atkreipti dėmesį, kad XVII a. penktame dešimtmetyje Vilniaus katedros kapitulos iniciatyva surašytas išrašas iš Vilniaus Žemutinės pilies archyvo

³⁷ Plačiau žr. 49 ir 50 išnašas.

³⁸ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo raštas, patvirtinantis, kad Trakų vaivada Albertas Goštautas pastatydino Trakuose mūrinę Šv. Mikalojaus bažnyčią. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), Pergamentinių raštų rinkinys (Bažnytiniai dokumentai), F3, b. 90. Plačiau žr. 50 išnašą.

³⁹ *Rankraščių rinkiniai. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos XI–XX amžių rankraščių fondų trumpa apžvalga*, sud. V. Abramavičius, Vilnius, 1963, p. 22–24.

⁴⁰ Plačiau: D. A n t a n a v i č i u s, Nežinomas 1641 m. Lietuvos Metrikos knygų sąrašas, p. 113–155.

⁴¹ Ten pat, p. 127.

⁴² Užgesus Goštautų giminei 1542–1549 m., kilnojamąjį giminės turtą ir dokumentus perėmė valdovo išdas. Plačiau apie šį procesą: R. R a g a u s k i e n ė, *Dingę istorijoje. XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privatūs archyvai*, Vilnius, 2015, p. 118–122.

⁴³ Plačiau žr. 48, 49 ir 54 išnašas.

⁴⁴ Plačiau žr. 49 ir 54 išnašas.

teikia naujų duomenų tiek apie ankstyvąją Vilniaus miesto, tiek ir apie paties išdo archyvo istoriją. Šiame rankraštyje surašytos dvi ištos 1566 m. Vilniuje rinkto pagalvės mokesčio registro dalys. Pirmoji apėmė miesto *intra muros* dalį nuo Vilniaus Dievo Motinos Ėmimo į Dangų soboro iki Vilniaus Žemutinės pilies. Antroji – Antakalnio priemiestį, nusidriekusį nuo Trijų Kryžių kalno šiaurės vakarų papėdės iki maždaug dabartinės Sapiegų rūmų (L. Sapiegos g. 13) teritorijos. Čia stovėjo maždaug 91 pastatas, kurių didžioji dalis buvo gyvenamosios paskirties, tačiau taip pat būta vandens malūno ir plytinės. Likusios devynios rankraštyje minimų dokumentų anotacijos leidžia teigti, kad XVII a. penktame dešimtmetyje išde saugotos poreforminės Vilniaus pilies teismo knygos arba bent seniausia jų dalis. Neatmetama galimybė, kad dėl saugojimo vietos Maskvos okupacijos metu dalis šių knygų sunaikintos kartu su seniausiomis originaliomis Lietuvos Metrikos ir išdo knygomis. Šis gaisras nesunaikino visų dokumentų, saugotų išde, nes dabar žinome keturis iki mūsų dienų išlikusius ten saugotus pergamentus. Be to, publikuojamame dokumente minimos anotacijos leidžia kelti hipotezę, kad Lietuvos Metrikos knyga Nr. 1 neturi būti laikoma išdo archyvo originalių dokumentų inventorine knyga. Joje buvo surašyti dokumentai, kurie į išdo archyvą sugražinti, tikėtina, po karalienės Bonos mirties.

Priedas

Publikacijoje stengiasi išlaikyti vidurio kelią tarp šaltinio kalbos moderninimo ir lokaliai lenkų dialektui būdingų formų išlaikymo⁴⁵. Tekstas skaidomas pastraipomis ir sakiniais, atliepiančiais rankraščinio teksto kompoziciją popieriaus lape. Visi šaltinyje esantys sutrumpinimai išskleidžiami. Sumoderninta didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba. Didžiąja raide rašomi asmenvardžiai ir vietovardžiai, o mažąja – miesto gyventojų profesijų pavadinimai, kurie ilgainiui tapo pavardėmis (*krawiec*, *kusznierz*, *balwierz*, etc.). Viena vertus, remiantis dabartinės lenkų kalbos fonetikos principais rankraščio transkripcijoje sumodernintas raidžių c, i, j, x, y perteikimas (pvz.: *juryzdyccja* -> *juryzdykcja*; *iest* -> *jest*; *Woydłowicza* -> *Wojdłowicza*; *Alexandra* -> *Aleksandra*; *przywiley* -> *przywilej*). Kita vertus, išlaikomos fonetinės archajiškos dialekto ypatybės (*Wilenskim* (dab. Wileńskim); *ktorym* (dab. którym); *kosciol* (dab. kościół); *liudzie* (dab. ludzie); *osimset* (dab. osiemset), *tegosz* (dab. tegoż)) bei asmenų įvardijimo variacijos (*Gasztolt* / *Gasztold*).

⁴⁵ Plačiau apie lenkų kalbos vartojimą LDK: Z. Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Kraków, 1993; M. Ostrowka, *Polszczyzna w Wielkim Księstwie Litewskim. Aspekt arealny i historyczny*, *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków, 2005, s. 103–116.

Tekstologinės pastabos ir komentarai pateikiami išnašose. Kiekvieno puslapio pradžia žymima dviem brūkšniais ir puslapio numeriu, kuris yra nurodytas laužtiniuose skliaustuose (|| [I]). Laužtiniuose skliaustuose taip pat rašomi rengėjų teksto prasmę papildantys įrašai. Neaiškios arba klaidinančios teksto vietos žymimos pasviru ženklų [s].

|| [I]+

To są dowody w skarbie w zamku wilenskim u pana skarbnego⁴⁶ etc.

Przywilej wielkiego księcia⁴⁷ Aleksandra, ktorym potwierdził danine Bogdanu Wojdłowiczu [s] namiestniku wilenskiemu w Pomilawiczach [s] na rzece Bierezynie. Anno 1499 miesiąca marca 21 dnia, indikta 2⁴⁸.

Anno 1536 jenuarii [s] 29 dnia indikta 9. Nadanie na koscioł Świętego Ducha w Aszmilianie [s] dworca Swirkiskiego Przetowtowiczow⁴⁹.

Dworzec Włozszakowski [s] w trockim powiecie nadany jest do koscioła Świętego Mikołaja w Trokach przez jegomosci pana Gasztołda⁵⁰.

⁴⁶ Tikėtina, Stanislovas Beinartas. Išdo saugotojo pareigas ėjo 1631–1646 m. *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Wrocław, 1994, s. 183; plačiau: M. K l o v a s, E. M e i l u s, Vilniaus magistratui pavaldžių vakarinių priemiesčių ir palivarkų 1566 m. pagalvės ir 1596 m. nekilnojamojo turto laikytojų mokesčių mokėtojų sąrašai, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2015/1, 2016, p. 171, 21 išnaša.

⁴⁷ Rankraštyje: *księcio*.

⁴⁸ Originalas nėra žinomas. Nuorašas įrašytas į Lietuvos Metrikos 5 Užrašymų knygą. Nuoraše įvairuoja dokumento gavėjo tėvavardis (*Войдѣловичи*) ir transakcijoje minima vietovė (*у Томиливичохъ на реце на Березыни*). Dabar ji vadinama Tumulavičiais (*Тумілавічы*: Baltarusija, Dokšicos r., Vitebsko sr.); *Lietuvos Metrika (1427–1506), 5-oji Užrašymų knyga*, parengė A. Baliulis, A. Dubonis, D. Antanavičius, Vilnius, 2012, nr. 201, p. 122–123.

⁴⁹ Originalas: LMAVB RS, Pergamentai rusų kalba F2, b. 43. 1536 m. sausio 29 d., raštas, kuriuo Felikas (*Щасный*), Jono Kiaulės (*Ян Кевла*) sūnus, parduoda savo Ostrovecio dvarą ir Svirkiškių dvarelį Vilniaus vaivada Albertui Goštautui. Įrašė minima *Aszmilianie* vietovė dokumente identifikuojama kaip Ašmena (*на олтар до костела ошменского Святого Духа*). Tokiu atveju reikėtų gerokai ankstinti Ašmenos Šv. Dvasios bažnyčios įsteigimo datą. Kol kas istoriografijoje žinoma gerokai vėlyvesnė 1592 m. data, žr. M. P a k n y s, Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje, *Šventieji vyrai, šventosios moterys: šventųjų garbinimas LDK XV–XVII a.*, sud. M. Paknys, Vilnius, 2005, p. 58.

⁵⁰ Tikėtina, kad čia minimas Lošakovo dvaras (lot. *Loschakow*; lenk. *Loszaków*), buvęs prie Trakų, žinomas iš kitų šaltinių. Vienas Goštautų giminės atstovas jį buvo įsigijęs iš Sienčiuko Vainilavičiaus (*Sienczuk Woinilowicz*). Kita šio pirkimo-pardavimo dokumento anotacija įrašyta Lietuvos Metrikos 1 Užrašymų knygoje, LM 1 Užk., nr. 355, p. 81; Originalas: LMAVB RS, Pergamentinių raštų rinkinys (Bažnytiniai dokumentai) F3, b. 90. 1522 m. kovo 12 d. raštas, kuriuo Ldk Žygmantas Senasis patvirtina A. Goštautui teisę Trakuose statyti mūrinę Šv. Mikalojaus bažnyčią, kuriai pastarasis, be kito aprūpinimo, dovanojo tris Lošakovo dvaro baudžiaunininkus. Apie Trakų Šv. Mikalojaus bažnyčią žr.: S. M i k u l i o n i s, *Trakų Šv. Mikalojaus Vyskupo bažnyčios ir bernardinų vienuolyno statybos istorija*, Vilnius, 1993.

Anno 1523 decembra 16 dnia indikta 11. Przywilej na pargaminie krola jegomosci Zygmunta, w [k]torym pisze w Bolnikach liudzie na kosciol Kiernowski zapisał Stecko Dowborowicz⁵¹.

Anno 1528. Gasztołt nadaje na kosciol Świętojanski w Wilnie dworcy swoje Purwiszki, Walniakumpie i Apuszanaj w trockim powiecie, służeb 23, we wszystkich dworcach, w tymże – Rubno wspomina, że trzymał ksiądz pleban Świętojanski, i w odmianie oddał Gasztołdu z liudzi w niem mieszkającemi: Prochdziel Pietkiewicz, a Stasiel Wojtkowicz, a Macko, pustowczyzna jedna w Rubnie, którą zamianę przyłączył Gasztołd do Rakanciszek⁵².

⁵¹ Turimas galvoje 1522 m. gruodžio 26 d. dokumentas, kuriuo Žygimantas Senasis patvirtino kancleriui ir Vilniaus vaivadaui A. Goštautui trijų valstiečių, gyvenusių Balninkuose (Ramygalos valsčiuje), pirkimą iš Kernavės Šv. Mikalojaus bažnyčios klebono Erazmo (Eustachijaus sūnaus). Klebonas šiuos valstiečius buvo gavęs iš Steckaus Daubaraičio. Dokumento originalas nežinomas, nuorašas įrašytas į Lietuvos Metrikos 12 Užrašymų knygą. Kita šio dokumento originalo anotacija įrašyta Lietuvos Metrikos 1 Užrašymų knygoje. *Lietuvos Metrika (1522–1529). 12-oji Užrašymų knyga* (toliau – LM 12 Užk.), parengė D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius, 2001, nr. 144, p. 199; LM 1 Užk., nr. 468, p. 99; Dokumento datavimas yra problemiškas. Šios anotacijos surašytojas suklydo, nurodydamas dokumento surašymo dieną. Tai aiškėja iš LM 1 Užk. esančios anotacijos ir dokumento nuorašo (žr. anksčiau). Dokumento originale turėjo būti nurodyta ne 16, o 26 d. Kyla abejonių ir dėl nurodytų metų. Regis, dokumento originale nurodyta 1523 m. data, nes ta pati 1523 m. data minima LM 1 Užk. anotacijoje ir dokumento nuoraše. Nepaisant to, Lietuvos Metrikos 12 Užrašymų knygos parengėjai A. Baliulis ir D. Antanavičius, atsižvelgdami į valdovo itinerariumą ir dokumento sudarymo vietą (dokamentas išduotas Liubline), pataisė dokumento išdavimo datą į 1522 m. 1522 m. gruodžio 26 d. data taip pat atitinka šioje anotacijoje ir dokumento nuoraše nurodytą 11 indiktą. LM 12 Užk., nr. 144, p. 199; Н. Бережков, Итинерарий великих князей Литовских по материалам Литовской Метрики (1481–1530), *Археологический ежегодник за 1961 год*, под ред. М. Тихомирова, Москва, 1962, с. 204; A. Gąsiorowski, Itineraria dwu ostatnich Jagiellonów, *Studia Historyczne*, zesz. 2 (61), 1973, s. 263. 1522 m. gruodžio 6 d. Žygimanto Senojo rašte, patvirtinančiame klebonui Erazmui (Eustachijaus sūnui) Kernavės Šv. Mikalojaus bažnyčios suteiktis, Steckus Daubaraitis minimas tarp kitų Kernavės bajorų, mokančių dešimtinę. *Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae: Vilniaus Kapitulos archyvo Liber IIb atkūrimas*, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį įvadą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell, Vilnius, 2015, p. 152.

⁵² Dokumento originalas arba nuorašas nėra žinomas. Lietuvos Metrikos 1 Užrašymų knygoje yra du įrašai apie šią transakciją: a) transakcijos anotacija; b) transakciją patvirtinančio valdovo rašto anotacija. Valdų mainų metu buvo sudaryti du skirtingo turinio dokumentai. Vienas kanclerio ir Vilniaus vaivados A. Goštauto, kitas Vilniaus Šv. Jono bažnyčios klebono Leonardo Rodiano. Pastarasis dokumentas atiteko A. Goštautui ir buvo saugomas jo archyve. Regis, kanclerio iniciatyva dokumentą patvirtino Žygimantas Senasis. Goštautų giminei išmirus šie du dokumentai (kartu su kitais giminės dokumentais) pateko į valdovo išdą. LM 1 Užk., nr. 21, 89, p. 26, 39. Plačiau apie Goštautų archyvo ir valdovo išde saugotų originalių dokumentų sąsajas: D. Antanavičius, Nežinomas 1641 m. Lietuvos Metrikos knygų sąrašas, p. 120–122. Plačiau apie mainų objektų aprašymo specifiką privačiuose dokumentuose žr.: M. Klovas, *Ad perpetuam rei memoriam. Privatūs dokumentai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje*, Vilnius, 2021, p. 220. Šioje dokumento anotacijoje minimos trys A. Goštauto valdos: Purviškės, Elniakampis (dab. Sudervės sen., Vilniaus r. sav.) ir Pukančiai / Puhančiai (vietovė nenustatyta; Trakų pavietas), kurias jis iškeitė į Vilniaus Šv. Jono bažnyčios valdą Kirtimuose (dab. Lavoriškių sen., Vilniaus r. sav.). A. Goštautas taip pat gavo Murlavos žemę Rokantiškėse (vietovė neišlikusi, Murlavos žemės vardą dabar primena rytinėje Vilniaus miesto

Anno 1525 aprylia 10 dnia. Kuplia jegomosci pana Gasztolda Albrachta u pana Jana Janowicza Dawojny imienia Gielosz za kop osimset⁵³.

Drugi list tego Dowojny temusz na te Gieloze anno 1526 decembra 3 dnia indikta 15⁵⁴.

Potwierdzenie krolia Zygmonta tej kupi [s] Gielosz anno 1525 septembra 10 dnia indikta 14⁵⁵.

I te są we skarbie w zamku

Regest anno 1566 wybierania pogłowszczyzny z miasta Wilnia.

|| [Iv] W ktorym pisze wszystkich mieszczan majdeburskich, duchownych i swieckich, ulica od cerkwi Przeciscienskiej idąc.

Dom Pawła krawca kapitulny⁵⁶.

Dom Stanisława kuszniernia kapitulny⁵⁷.

Dom tegosz kapitulny.

Dom Ferentowej kapitulny.

Dom Jastrzepskiej kapitulny⁵⁸.

Dom Iwana balwiera kapitulny.

Dom Bartosza kapitulny.

dalyje esantis kairysis Vilnios intakas – Murlės upelis), joje buvusią Šv. Kryžiaus koplyčią ir tai žemei priklausiusį Kyviškių (Mickūnų sen., Vilniaus r. sav.) palivarką. Apie tai žinoma tiek iš jau minėtų dviejų transakcijos įrašų Lietuvos Metrikos I Užrašymų knygoje, tiek iš A. Goštauto vardu surašyto dokumento, kurį buvo gavęs L. Rodianis, nuorašų. Šios anotacijos ir nuorašų turinys skyrėsi. Pvz., nuorašuose neįrašyti, bet anotacijoje minimi trys Kirtimuose gyvenę valstiečiai. Plg.: LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 204, l. 164v–167, b. 15914. S. C. Rowellas klaidingai mini, kad A. Goštautas ne gavo Murlavą, bet suteikė ją L. Rodianiui. Šis teiginys paremtas transakciją patvirtinančio valdovo rašto anotacija. Joje klaidingai nurodytos (sukeistos vietomis) sandorio šalys. *Acta primae visitationis diocesis Vilnensis*, p. 245 (412 išnaša). LM 1 Užk., nr. 21, p. 26.

⁵³ Originalas nėra žinomas, žr.: M. K l o v a s, min. veik. Kita šio dokumento anotacija: LM 1 Užk., nr. 331, p. 76; vietovė – Geležiai (dab. Dieveniškių sen., Šalčininkų r. sav.). Plačiau: K. M i s i u s, Dieveniškių krašto kaimai: istorinis ir geografinis žodynėlis, *Dieveniškės*, sudarė V. Mačiekus, Vilnius, 1995, p. 49.

⁵⁴ Originalas nėra žinomas. Palyginimui, kitas tą pačią dieną A. Goštauto ir to paties Jono Davainaičio sudarytas dokumentas, LM 1 Užk., nr. 364, p. 83.

⁵⁵ Originalas nėra žinomas. Minimas: LM 1 Užk., nr. 638, p. 129. Nuorašas: LM 12 Užk., nr. 521, p. 411.

⁵⁶ Greičiausiai siuvėjas Paulius Rudzinkis (*Rudzienski*), gyvenęs name Vilniaus katedros kapitulos jurisdikijoje Skapo gatvėje, taip pat minimas toje pačioje gatvėje gyvenęs siuvėjas Paulius vienaakis (*jednooki, monoculus*). 1569–1570 m. Vilniaus katedros kapitulos pajamų registras, LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 441, l. 3.

⁵⁷ Greičiausiai kailiadirbys Stanislovas Seneckis (*Sieniecki*), gyvenęs name Vilniaus katedros kapitulos jurisdikijoje prie Vilnios. 1569–1570 m. Vilniaus katedros kapitulos pajamų registras, LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 441, l. 2v.

⁵⁸ Ona Jastšembkienė (*Jastrzemska*), kalvio našlė, gyvenusi name Vilniaus katedros kapitulos jurisdikijoje Bernardinų gatvėje (einant nuo Pilies bernardinų vienuolyno link). 1569–1570 m. Vilniaus katedros kapitulos pajamų registras, LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 441, l. 2v.

Dom Włocha doktora kapitulny.
Dom Izajasa kanonika⁵⁹.
Dom Paca podstolego⁶⁰.
Dom Czechowskiego.
Dom pana Aleksandra Czyżewicza⁶¹.
Dom pani Wiażewiczowej.
Dom Żomojcinowej.
Dom pana Jarosza koniuszego⁶².
Dom jegomosci ksiądz Makowieckiego⁶³.
Dom pana Dulskiego⁶⁴.
Dom pana Małachowskiego.
Dom plebanski z Niemenczyna⁶⁵.
Dom kniazia Jana Gonca⁶⁶.
Dom Turskiego⁶⁷.

⁵⁹ Izaijas OP (†1569). Tikėtina, turimas galvoje medinis namas Bernardinų g. (prieš tai priklausęs kanauninkui Petriui Poznaniečiui), priklausęs Izaijui nuo 1560 m. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, Vilnius, 2009, p. 103–104; V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. II: Addenda et corrigenda*, Vilnius, 2020, p. 54.

⁶⁰ Stanislovas Pacas pastalininkio pareigas ėjo 1552–1566 m. *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 164.

⁶¹ Tikėtina, Aleksandas Čizaitis, XVI a. 4 deš. – 1559 m. ėjo Nemėžio vėliavininko pareigas. *Województwo Wileńskie XIV–XVIII wieku (Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 1)*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. Romaniuk; przy współpracy U. Jemialianczuka i A. Macuka, Warszawa, 2004, s. 72.

⁶² Tikėtina, Jarošas (Jeronimas) Koryckis. LDK arklidininko pareigas ėjo 1544–1565 m. 1565 m. surašė testamentą. *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 55; *Województwo Wileńskie XIV–XVIII wieku*, s. 674.

⁶³ Tikėtina, Tomas Makoveckis. 1565 m. gavo iš savo brolio Jono Makoveckio namą, priklausiusį prieš tai kanauninkui Baltramiejui Kauniečiui (dab. Bernardinų g. 24). *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, p. 154–156, 404–405; V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. II*, p. 70–71, 148.

⁶⁴ Tikėtina, Dolskis, 1573 m. minimas Vilniaus katedros kapitulos jurisdikos gyventojas, kuriam priklausė namas Sereikiškių gatvėje. 1573–1574 m. Vilniaus katedros kapitulos pajamų registras, LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 446, l. 5.

⁶⁵ Tikėtina, turimas galvoje Nemenčinės klebonas Jokūbas Ožkovskis. Kaip Nemenčinės klebonas minimas 1565–1568 m., o 1567 m. – kaip Žygimanto Augusto kapelionas. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, p. 119.

⁶⁶ Kunigaikščių giminė tokia pavarde nežinoma. Tikėtina, kad kalbama ne apie kunigaikštį, bet kunigą (nors rankraštyje taip pat vartojamas terminas *ksiądz*). Tokiu atveju galima būtų tapatinti su Jonu Ganionzu – Vilniaus katedros mansionarijumi, Švč. Trejybės koplyčios kapelionu 1554–1571 m. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, p. 161.

⁶⁷ Tikėtina, Turskis (*Turski*), 1573 m. minimas Vilniaus katedros kapitulos jurisdikos gyventojas. 1573–1574 m. Vilniaus katedros kapitulos pajamų registras, LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 446, l. 5.

Dom pana krajczego⁶⁸.
Dom rymarza Łukasza kapitulny⁶⁹.
Dom Stanisława kusznerza kapitulny⁷⁰.
Dom Antoniego kapitulny.
Dom Piotra Lorati kapitulny.
Dom młyna krolewskiego⁷¹.
Dom pana krajczego⁷².
W skarbie
Ulica Antokolmi po obudwa stronach.
Dom pana Jasinskigo⁷³.
Dom Markowej Medelewskiej szpitalny.
Dom kapitulny szpitalu [s/] Marii Magdaleny⁷⁴.

⁶⁸ Tikėtina, Jurgis Chodkevičius. Raikytojo pareigas ėjo 1555–1566 m. *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego*, s. 55. Istoriografijoje nėra žinoma apie Jurgiui Chodkevičiui priklausiusius namus Vilniuje. Plg.: G. Kirkiėnė, *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius, 2008, p. 150–153.

⁶⁹ 1569 m. šikšnius Lukas jau buvo miręs, tačiau name Sereikiškių gatvėje tebegyveno jo našlė. 1569–1570 m. Vilniaus katedros kapitulos pajamų registras, LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 441, l. 2v.

⁷⁰ Tikėtina, kad tas pats Seneckis, minimas 57 išnašoje.

⁷¹ Tikėtina, kad turimas galvoje pats *karališkasis* malūnas, o ne jam priklausęs namas. Plačiau apie *karališkąjį* malūną Vilniuje žr. B. R. Vitkauskienė, Kas pylė vandenį ant Vilniaus karališkojo malūno arba Vilnios upės vagų ir kanalų klausimu, *Lietuvos pilys*, t. 6 (2009), 2010, p. 92–115.

⁷² Žr. 68 išnašą.

⁷³ Mikalojus Jasinskis (apie †1600). Namą prieš tai valdė jo dėdė Vilniaus arkidiakonas Juozapas Jasinskis (†1560) arba tėvas Vaitiekus (Albertas) Jasinskis (†1561). Plg. 1551 m. įrašą J. Jasinskio sąskaitų knygoje: Biblioteka Narodowa, Rps 9133 III, s. 338: *Granicies eiusdem meae aulae. Ex una parte a fluvio Vilia, ex altera a variis civibus, ad latus tamen aulae Ducum de Holowgin, tertia ex parte via ex Koyran, a civibus Vilnen(sis) in Zarecze manentibus, quarta ex parte a montibus aulae d(omi)ni fratris mei germani* [pabraukta – A. R., M. J.] <...>. Plg. su 1808 m. sausio 15 d. Jasinskio altarijos planu. *Vilniaus miesto planai*, sud. B. R. Vitkauskienė, knygą rengė I. Tamošiūnienė, B. R. Vitkauskienė, A. Žilevičiūtė, Vilnius, 2016, p. 100–101; V. Jasinskis sklypą Antakalnyje, kuriame tuo metu buvo namas ir smuklė, įsigijo 1542 m. birželio 23 d. iš dijoko Jono. LMAVB RS, Pergamentų rinkinys B1 F1, b. 391. Plačiau apie Jasinskisius žr.: R. Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584 m.)*, Vilnius, 2002, p. 268–269, 309–310; V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, p. 179–181; V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. II*, p. 74–75; 1607 m. Antakalnyje priklausančias valdas kapitulai padovanojo M. Jasinskio sūnus, tuometinis Vilniaus katedros kantorius, Mikalojus. Už šią informaciją dėkojame dr. S. C. Rowellui. 1602–1624 m., Vilniaus kapitulos protokolų aktai, kn. 8. LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 216, l. 103v–104.

⁷⁴ Greičiausiai minima Šv. Marijos Magdalenos špitolė priklausiusi valda Antakalnyje. *Kościół zamkowy: czyli katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, cz. III: *Streszczenie aktów kapituły wileńskiej*, oprac. Jan Kurczewski, Wilno, 1916, s. 99.

Dom tegosz szpitalia [s/].

Dom tegosz.

Dom tegosz.

Dom tegosz.

|| [2] Dom pana Narbuta⁷⁵.

Domow dziewięć zamkowych minąc⁷⁶.

⁷⁵ Tikėtina, kad tai tas pats namas, kurį Stanislovas ir Vaitiekus (Albertas) Narbutaičiai buvo pastatę Antakalnyje dar Aleksandro Jogailaičio valdymo laikais. Apie namo statybas užsimenama nedatuotame Jurgio Radvilos laiško juodraštyje. PAN Biblioteka Kórnicka (toliau – BK). 1535, s. 73v. Sklypą namui rėšti S. Narbutas buvo įsigijęs iš Noniaus Vaisėno (*Нонюс Воусянец*) dukros. Iki N. Vaisėno, Vytauto valdymo laikais, šiame sklype dirbo neįvardytas čerpininkas, tiekęs čerpes Vilniaus pilims (*за великого князя Витовта <...> на город черпичу робил*). [1498–1501] m. balandžio 16 d. Ldk Aleksandro raštas, leidžiantis Vilniaus pilininkui Zankui valdyti sklypą Antakalnyje. AGAD, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, Dział X – Dokumenty domów obcych (toliau – AGAD, AR, Dział X), 499, s. 1. Nepaisant to, kad prieš tai minėtoje privilegijoje Ldk Aleksandras liepė S. Narbuto namą (*хоромы*) nugriauti, bet tai nebuvo įvykdyta. Po S. Narbuto mirties namą paveldėjo jo brolis V. Narbutas, o po to – V. Narbuto sūnus ir anūkas. 1568–1570 m. dokumentuose namo savininku įvardytas Palenkės vaivadaitis Stanislovas Narbutas. AGAD, AR, Dział X, 499, s. 3, 5. Taip pat žr. 76 išnašą.

⁷⁶ Regis, šiame areale namus turėjo siuvėjas Motiejus (*Матыс кравец*), po kurio mirties 1568 m. Ldk Žygimantas Augustas suteikė sklypą ir namą savo tarnybininkui Mykolui Granicai (*Михель Граница (Кграница) юргельтник его королевское милости зе Спичу и Кгежмарку*). Šio namo lokacijos apibūdinimas 1568 m. dokumente: *под замком виленским над рекою Вельею против плацу воеводича подляиского Нарбута* [pabraukta – A. R., M. J.; žr. 75 išnašą]. AGAD, AR, Dział X, 499, s. 3. 1570 m. M. Granica šį namą pardavė daktarui Stanislovui Sabinui (Sabinkai) ir jo žmonai Rainai Kapaitei (*доктору Станиславу Сабине и малжонце его милости панеи Раине Коповне*). Dokumente sklypo ir jame stovėjusio namo gėbos nusakytos dar smulkiau: *над рекою Вельею на улицы Антокольское, которыи [пляц] лежить з одное стороны противко дому воеводича подляиского пана Станислава Нарбута, а з другое стороны от горы, от дому Яна седлара, а тыломъ озле дому Матыса кравца*. AGAD, AR, Dział X, 499, s. 5, 8. 1572 m. S. Sabinas iš Jurgio Neviadomskio įsigijo dar vieną šalia esantį sklypą su keturiais pastatais (*домъ и з трема домками*). J. Neviadomskis šį nekilnojamąjį turtą paveldėjo po brolio – Svėdasų klebono Tiberijaus Neviadomskio (*Цыбор Невядомский плебан свядоский*) – mirties. Sklypo ribos: *у месте Виленском, на Антокольни, которыи стоить албо лежить неподалеку замку господарского виленского подле дороги албо улицы, которая идет мимо замокъ виленский до Вириуць, а бокомъ подле дому пана Лопатиньского, и в тылу того двора пана Вецлава Лопотинского нашъ пляцъ, и о городъ обыиол около аж до кгрунту и граници пана Станислава Сабинки доктора. И сумеж с паном Сабинкою докторамъ тотъ нашъ пляцъ поишол ажъ до реки Вельи и теж через улицу тую у верху помененую против двора воеводича подляиского пана Нарбута, с четвертое стороны пляцъ его королевское милости пусть*. AGAD, AR, Dział X, 499, s. 11–12, 18. Plačiau apie T. Neviadomskį: V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. II*, p. 146. Tais pačiais metais Vilniaus pilies teismo išrašė minima, kad J. Neviadomskio parduotas sklypas ir namas priklausė Vilniaus pilies jurisdikai: *буд присудом вряду замку воеводства виленского*. Nusakant sklypo ribas, kaip orientyrai minėti ir kiti šalia buvę objektai: *против двора его милости пана Станислава Нарбута воеводича подляиского, идучи на Антоколию от замку по левою стороне ворота, одним бокомъ подле дому небожика Михля слуги его королевское милости под лазенку его, а за лазенкою под садъ пана Станислава Сабинки доктора, другимъ бокомъ от замку по дорогу, которая идет до реки Вели от улицы Антокольское, которая идет*

Dom księdza Makowickiego⁷⁷.

Plitnica Jego Królewskiej Miłości⁷⁸.

Dom Jopow⁷⁹.

Minąwszy trzy domy.

Dom Stanisława iholnika pod Jasinskim.

Dom księdza Zbarawskiego⁸⁰.

Dom pana Paca podstolego⁸¹.

Po tych domach idą domy y juryzdykcja pana Jasinskiego, tych domow szesnascie⁸².

Na ostatku dom samego pana Jasinskiego dwa domy minąwszy⁸³.

ку замку по правои стороне, а тыломъ по стезжу подле лазни докторовое, которою стезжою идутъ зъ огорода пана докторового ку замку. AGAD, AR, Dział X, 499, s. 14.

⁷⁷ Jonas Makoveckis (†1569). Po mirties namas Antakalnyje perleistas Jono Makoveckio broliui Tomui. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, p. 154–156; V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. II*, p. 70–71.

⁷⁸ Pirmas žinomas plytinės Antakalnyje paminėjimas datuojamas [1498–1501] m. balandžio 16 d. (Ldk Aleksandro raštas, kuriuo Vilniaus pilininkui Zankui leidžiama valdyti sklypą Antakalnyje). Visgi šiame dokumente pateikti duomenys rodo, kad plytinė veikė gerokai anksčiau – dar Ldk Vytauto laikais. AGAD, AR, Dział X, 499, s. 1. 1561 m. dokumente plytinė paminėta esanti prie kunigaikščio Zbaražskio prieplaukos. *Lietuvos Metrika (1559–1562), 39-oji Teismų bylų knyga (Vilniaus vaivados vietininko Stanislovo Hamšėjaus teismo knyga)*, (toliau – LM 39 Užk.) parengė R. Ragauskienė, Vilnius, 2021, nr 416, p. 154.

⁷⁹ Architekto, inžinieriaus ir gynybinių įtvirtinimų meistro Jopo (Jobo) Breitfuso (Preitfuso) namas. B. R. Vitkauskienė, Amatininkai, architektai ir dailininkai LDK valdovų dvare, *Lietuvos pilys*, t. 2 (2006), p. 59. M. Paknys, *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*, Vilnius, 2006, p. 101. Dar 1551 m. J. Breitfusas iš Žygimanto Augusto buvo gavęs namą Zadarinskos gatvėje (dab. Švarco skg.). R. Ragauskienė, XVI amžiaus Vilniaus pilininkai: kolektyvinis portretas, *Lietuvos pilys*, 5 (2009), Vilnius, 2010, p. 136–137.

⁸⁰ Tikėtina, kunigas Jokūbas Voronieckis Zbaražskis. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, p. 120; V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. II*, p. 59. Už šią informaciją dėkojame dr. Vytautui Ališkauskui. Kunigaikščio NN Zbaražskio (*князя Збаразского*) prieplauka prie Neries upės ir karališkosios plytinės Antakalnyje minima 1561 m. LM 39 Užk., nr 416, p. 154.

⁸¹ Žr. 60 išnašą.

⁸² 1542 m. Ldk Žygimantas Senasis leido Vilniaus arkidiakonui J. Jasinskiui pasistatyti 12 nedidelių namų ir smuklę jo įsigytame sklype Antakalnyje: *aliquot areas extra civitatem nostram Vilnensem in suburbio, quod Anthocolie vocatur, pro collocandis et edificandis in eisdem areis duodecem domunculis et una taberna seu diversorio iuxta viam publicam.* LMAVB RS, Pergamentų rinkinys B1 F1, b. 133; publikuota: *Описание Рукописного отделения Виленской публичной библиотеки*, вып. 3, Вильна, 1898, № 20, с. 58. Po J. Jasinskio mirties valdas paveldėjo jo sūnėnas M. Jasinskis (žr. 73 išnašą). 1607 m. šias valdas kapitulai padovanėjo M. Jasinskio sūnus, tuometinis Vilniaus katedros kantorius Mikalojus. Už šią informaciją dėkojame dr. S. C. Rowellui. 1602–1624 m., Vilniaus kapitulės protokolų aktai, kn. 8. LMAVB RS, Vilniaus kapitulės fondas F43, b. 216, l. 103v–104.

⁸³ Žr. 73 išnašą.

Pisze dwa domy księdza Mikołaja Świętojanskiego⁸⁴.

Domy dwa znowu minąwszy pisze.

Dom księdza biskupa kanclerza biskupiego wilńskiego⁸⁵.

Minąwszy sztyry [s] domy pisze.

Dom Antoniego kanonika⁸⁶.

Dom Tomasza kalitnika pod biskupem.

Dom Adama furmana pod przysądem kanclerza.

Biskupa wilńskiego i innych domow szesc.

W grodzie wilńskim w starych księgach roku 1568 przyznanie Rubna od jejmosci paniej Iewy Kosakowskiej, marszałkowej Jego Królewskiej Miłości, wnuctce jej pannie Annie Jozefownie Chaleckiej, ktore Rubno ta pani marszałkowa kupiła u mieszczanina wilńskiego u Razmusa płatnerza za kop trzysta groszy litewskich⁸⁷.

|| [2v] [Dorsalinis įrašas:] Ekstrakt [z] zamku wilńskiego.

Regestr z pisania rożnych dokumentow rożnym kosciolom służących etc.

4.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Acta primae visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae: Vilniaus Kapitulos archyvo Liber Iib atkūrimas. Sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį įvadą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015.

DANIŁOWICZ, Ignacy. *Skarbiec dyplomatów papieskich, cesarskich, królewskich, książęcych; uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów posługujących do krytyczne-*

⁸⁴ Mikalojaus vardu žinomas tik Šv. Jono bažnyčios vikaras Mikalojus Ciechanovecietis (min. 1554). V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, p. 267.

⁸⁵ Vilniaus vyskupijos oficijolas ir kancleris (1562–1568), kanauninkas Jonas Ostrovskis. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, p. 163–165; V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. II*, p. 72.

⁸⁶ Greičiausiai supainiotas kanauninko vardas, nes XVI a. kapitulos narių sąrašė neminimas joks kanauninkas tokiu vardu.

⁸⁷ Išrašo nuorašas saugomas Vilniaus kapitulos archyve. Antraštė: + *Termina widymusu ksiąg grodzkich wojewodztwa wilńskiego*. Pažymėtina, kad nuorašas surašytas kitu braižu popieriuje su tuo pačiu žuvies vandenženkliau, kuriame buvo surašytas publikuojamas dokumentas. LMAVB RS, Vilniaus kapitulos fondas F43, b. 15876; Vilniaus pilies teismų 1565–1569 m. knygos nėra išlikusios. Plačiau: R. Ragauskienė, Įvadas, *Lietuvos Metrika (1559–1562), 39-oji Teismų bylų knyga (Vilniaus vaivados vietininko Stanislovo Hamšėjaus teismo knyga)*, parengė R. Ragauskienė, Vilnius, 2021, p. VI–IX; plačiau apie Kirtimus žr.: L. Narkowicz, *Jan Konrad Obst – publicysta, wydawca, historyk (1876–1954)*, Bydgoszcz, 2004, s. 79–81.

go wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów. T. 1. Wilno: w drukarni A. H. Kirkora i sp., 1860.

Lietuvos Metrika (1380–1584), 1-oji Užrašymų knyga. Par. A. Baliulis, R. Firkovičius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

Lietuvos Metrika (1427–1506), 5-oji Užrašymų knyga. Par. A. Baliulis, A. Dubonis, D. Antanavičius. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012.

Lietuvos Metrika (1522–1529), 12-oji Užrašymų knyga. Par. D. Antanavičius, A. Baliulis. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2001.

Lietuvos Metrika (1559–1562), 39-oji Teismų bylų knyga (Vilniaus vaivados vietininko Stanislovo Hamšėjaus teismo knyga). Par. R. Ragauskienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021.

Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimai 1583–1655. Par. V. Raudeliūnas, A. Baliulis. Vilnius: Mintis, 1989.

PAKNYS, Mindaugas. *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai.* Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.

XVII a. vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai. T. 1: 1657–1662 m. *Vilniaus miesto tarybos knyga.* Sud. E. Meilus. Par. M. Čiurinskas, A. Kaminskas, E. Meilus. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 11–26.

Vilniaus miesto planai. Sud. B. R. Vitkauskienė, knygą rengė I. Tamošiūnienė, B. R. Vitkauskienė, A. Žilevičiūtė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.

Описание Рукописного отделения Виленской публичной библиотеки. Вып. 3. Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1898.

ALIŠAUSKAS Vytautas, JASZCZOŁT Tomasz, JOVAIŠA Liudas, PAKNYS Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.* Vilnius: Aidai, 2009.

ALIŠAUSKAS Vytautas, JASZCZOŁT Tomasz, JOVAIŠA Liudas, PAKNYS Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. II: Addenda et corrigenda.* Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2020.

ANTANAVIČIUS, Darius. Nežinomas 1641 m. Lietuvos Metrikos knygų sąrašas. In: *Istorijos šaltinių tyrimai.* T. 7. Sud. A. Dubonis. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, p. 113–155.

ANTANAVIČIUS, Darius. Iš Lietuvos Metrikos struktūros, tvarkymo ir kontrolės problemų. In: A. Dubonis, D. Antanavičius, R. Ragauskienė, R. Šmigelskytė-Stukienė. *Susigrąžinant praeitį: Lietuvos Metrikos istorija ir tyrimai.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 115–147.

BARONAS, Darius, ROWELL, Stephen Christopher. *The conversion of Lithuania: from pagan barbarians to late medieval Christians.* Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2015.

DUBONIS, Artūras. Svetimuose namuose. In: A. Dubonis, D. Antanavičius, R. Ragauskienė, R. Šmigelskytė-Stukienė. *Susigrąžinant praeitį: Lietuvos Metrikos istorija ir tyrimai.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 203–224.

GAŚIOROWSKI, Andrzej. Itineraria dwu ostatnich Jagiellonów. *Studia Historyczne,* zes. 2 (61), 1973, s. 249–276.

JANONIENĖ, Rūta, PURLYS, Evaldas. *Sapiegų rūmai Antakalnyje.* Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Vilniaus dailės akademija, 2012.

KIRKIENĖ, Genutė. *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.

KLOVAS, Mindaugas, MEILUS, Elmantas. Vilniaus magistratui pavaldžių vakarinių priemiesčių ir palivarkų 1566 m. pagalvės ir 1596 m. nekilnojamojo turto laikytojų mokesčių mokėtojų sąrašai. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2015/1, 2016, p. 165–190.

KLOVAS, Mindaugas. *Ad perpetuam rei memoriam. Privatūs dokumentai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021.

Kościół zamkowy czyli katedra wileńska: w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych. Cz. III: *Strzeszczenie aktów kapituły wileńskiej*. Oprac. J. Kurczewski. Wilno: Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1916.

KURZOWA, Zofia. *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w*. Kraków: PWN, 1993.

LAUCEVIČIUS, Edmundas. *Popierius Lietuvoje, XV–XVIII a. Atlasas*. Vilnius: Mintis, 1967.

LAUCEVIČIUS, Edmundas. *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a*. Vilnius: Mintis, 1967.

MIKULIONIS, Stanislovas. *Trakų Šv. Mikalojaus Vyskupo bažnyčios ir bernardinų vienuolyno statybos istorija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1993.

MISIUS, Kazys. Dieveniškių krašto kaimai: istorinis ir geografinis žodynėlis. In: *Dieveniškės*. Sud. V. Mačiekus. Vilnius: Mintis, p. 41–77.

NARKOWICZ, Liliana. *Jan Konrad Obst – publicysta, wydawca, historyk (1876–1954)*. Bydgoszcz: Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, 2004.

OSTRÓWKA, Małgorzata. Polszczyzna w Wielkim Księstwie Litewskim. Aspekt arealny i historyczny. In: *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Pod red. M. T. Lizisowej. Kraków: Collegium Columbinum, 2005, s. 103–116.

PAKNYS, Mindaugas. Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje. In: *Šventieji vyrai, šventosios moterys: šventųjų garbinimas LDK XV–XVII a*. Sud. M. Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 15–102.

PAKNYS, Mindaugas. *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.

RAGAUSKAS, Aivas. *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702)*. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2002.

RAGAUSKIENĖ, Raimonda. *Dingę istorijoje. XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privatūs archyvai*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 118–122.

RAGAUSKIENĖ, Raimonda. *Vilniaus „aukso amžius“*. *Miesto gyventojai ir svečiai XVI a. 6–7 deš. (Vilniaus vietininko teismo knygų duomenys)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021.

RAGAUSKIENĖ, Raimonda. XVI amžiaus Vilniaus pilininkai: kolektyvinis portretas. *Lietuvos pilys*, 5 (2009). Vilnius, 2010, p. 130–145.

Rankraščių rinkiniai. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos XI–XX amžių rankraščių fondų trumpa apžvalga. Sud. V. Abramavičius. Vilnius: Laikraščių ir žurnalų leidykla, 1963.

SARCEVIČIUS, Saulius, VALIONIENĖ, Oksana. Kreivosios pilies pirminio reljefo rekonstrukcija. In: S. Sarcevičius, O. Valionienė, V. Pugačiauskas, *Kreivoji pilis: tarpdisciplininių tyrimų atvejis*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016.

SEMKOWICZ, Władysław. Wstęp. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*. T. 1: (1387–1507). Wyd. W. Semkowicz, J. Fijałek. Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja“, [1932–1948–], 1994, s. XI–XXXVIII.

Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: spisy. Oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba. Wrocław: Ossolineum, 1994.

Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. 1: *Województwo Wileńskie XIV–XVIII wieku.* Oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. Romaniuk; przy współpracy U. Jemialianczuka i A. Macuka. Warszawa: DiG, 2004.

VALIONIENĖ, Oksana. *Viduramžių Vilnius. Erdvės evoliucija (XIII a. viduryis – XVI a. pirmas ketvirtis).* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019.

VITKAUSKIENĖ, Birutė Rūta. Amatininkai, architektai ir dailininkai LDK valdovų dvare. *Lietuvos pilys.* T. 2 (2006), p. 54–67.

VITKAUSKIENĖ, Birutė Rūta. Kas pylė vandenį ant Vilniaus karališkojo malūno arba Vilnios upės vagų ir kanalų klausimu. *Lietuvos pilys.* T. 6 (2009), 2010, p. 92–115.

БЕРЕЖКОВ, Николай. Итинерарий великих князей Литовских по материалам Литовской Метрики (1481–1530). In: *Археографический ежегодник за 1961 год.* Под ред. М. Тихомирова. Москва: Наука, 1962, с. 180–205.

Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Вып. 8. Мінск: Навука і Тэхніка, 1987.

THE TREASURY ARCHIVE OF VILNIUS LOWER CASTLE AND THE SOCIOTOPOGRAPHY OF VILNIUS IN 1566

Summary

ANDREJ RYČKOV

MARTYNAS JAKULIS

The paper focuses on an extract from the treasury archive of the Vilnius Lower Castle made for the Vilnius Cathedral Chapter in the 1640s. This extract provides new data both on the history of Vilnius and the history of the treasury archive, which was located in the Vilnius Lower Castle. The manuscript contains two parts of the register of the poll tax collect in Vilnius in 1566. The first part reflects the section of the city *intra muros* from the Orthodox cathedral of the Theotokos to the Lower Castle, whereas the second part represents the suburb of Antakalnis (*Antokol*), which extended from the north-western foot of the Hill of the Three Crosses to roughly the territory of the Sapieha palace (now 13 Leono Sapiegos Street). This territory contained at least 91 buildings, mostly houses, but also a water mill and a brickyard. The nine annotations of documents mentioned in the extract indicate that in the 1640s, the books of the Vilnius castle court, or at least the oldest of them, were kept in the treasury. Since these books were kept in the treasury at the time of the Muscovite occupation, it is possible that they perished in the fire of 1655 together with the oldest books of the Lithuanian Metrica and the treasury. However, the fire did not destroy all the documents that were kept in the treasury, and we know of at least four surviving

parchments. Moreover, the annotations of documents mentioned in the extract, which is published for the first time in the appendix, allow to hypothesise that Book of Inscriptions 1 (1380–1584) of the Lithuanian Metrica should not be considered as the inventory book of the original documents kept in the treasury, because it contains documents that were returned to the treasury after the death of Queen Bona.

Gauta 2023 m. liepos mėn.
Priimta 2023 rugpjūčio mėn.

Andrej Ryčkov – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas. Pagrindinės mokslinių interesų kryptys: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisinė ir politinė kultūra XIII–XVI a., politinė komunikacija ankstyvaisiais naujaisiais laikais.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tiltų g. 17, Vilnius, LT-01101
El. paštas: andrej.ryckov@gmail.com

Martynas Jakulis – humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedros docentas. Pagrindinės mokslinių interesų kryptys: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Vilniaus socialinė istorija XVI–XVIII a., medicinos istorija, vienuolystės istorija.

Adresas: Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas, Universiteto g. 7, Vilnius, LT-01122
El. paštas: martynas.jakulis@if.vu.lt